

УДК 338.242.021

Левчук О.М.старший викладач кафедри
фінансів і кредиту
Харківського економіко-
правового університету**Суперечливість розрахунків споживчого кошика
та прожиткового мінімуму**

Анотація: у статті розглянуто питання формування показника прожиткового мінімуму як ключового нормативу, що характеризує рівень життя населення та визначає більшість показників соціального блоку бюджету; проаналізовано суперечливість розрахунків споживчого кошика та прожиткового мінімуму, відсутність у розрахунках низки сучасних життєво необхідних витрат; наголошується на необхідності зміни методології розрахунків прожиткового мінімуму з урахуванням сучасних умов життя.

Ключові слова: прожитковий мінімум, соціальний стандарт, рівень забезпеченості прожиткового мінімуму, споживчий кошик.

Аннотация: в статье рассматриваются проблемы формирования показателя прожиточного минимума как ключевого норматива, характеризующего уровень жизни населения и определяющего большинство показателей социального блока бюджета; анализируется противоречивость расчетов потребительской корзины и прожиточного минимума; подчеркивается необходимость изменения методологии расчета прожиточного минимума с учетом современных жизненных условий.

Ключевые слова: прожиточный минимум, социальный стандарт, уровень обеспечения прожиточного минимума, потребительская корзина.

Summary: the article discuss the problem of minimum of subsistence formation as a key normative formalizing of the living level and determine the main social component of budget. The article analyze the contradictions of consumer basket calculation and underline about necessary of change the methodology calculation of minimum subsistence.

Key words: minimum of subsistence, social standard, the level of minimum of subsistence provision, consumer basket.

Державна соціальна політика України базується на ідеї соціальних мінімумів: мінімальна зарплата, мінімальна пенсія, прожитковий

мінімум тощо. На основі прожиткового мінімуму запроваджено нову систему соціальних стандартів, що стало ключовим етапом реформування соціальної політики.

Сьогодні експерти зазначають, що розміри мінімальних державних соціальних стандартів і гарантій є заниженими. Перш за все, це стосується прожиткового мінімуму, який необхідно оновити з урахуванням сучасних потреб соціально-економічного розвитку. Він припинив виконувати функцію базового соціального стандарту для визначення достатнього рівня життя громадян та використовується лише у якості номінального показника для розрахунку інших соціальних гарантій (соціальної допомоги, мінімальної заробітної плати та пенсії, стипендій та ін.). Необхідність приведення прожиткового мінімуму до реального показника та підняття його до належного рівня широко обговорюється на всіх рівнях державної політики, особливо профспілками України [1, 2]. Необхідність осучаснення прожиткового мінімуму зазначалася Міністром соціальної політики на засіданні Верховної Ради від 27.02.2013 р. [3], а також окремими депутатами, які вносили законопроекти щодо удосконалення Закону України «Про прожитковий мінімум» [4,5].

Основу для розрахунку прожиткового мінімуму для основних соціальних і демографічних груп населення становить вартість мінімальних наборів продуктів харчування, послуг та непродовольчих товарів, які зазвичай називаються споживчим кошиком. Від цінової величини споживчого кошику залежить, на якому рівні буде встановлений прожитковий мінімум, а отже і всі інші соціальні стандарти, гарантії, виплати та допомоги. В цьому контексті особливої гостроти набуває вміст та методика обрахунку споживчого кошику та прожиткового мінімуму.

Сучасний розрахунок прожиткового мінімуму здійснювався відповідно до методики визначення прожиткового мінімуму на одну особу та для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, затвердженої Наказом Мінпраці, Мінекономіки та Держкомстату України (від 17.05.2000 р. № 109/95/157), виходячи з наборів продуктів харчування, мінімальних наборів непродовольчих товарів та послуг, затверджених постановою Кабінету Міністрів № 656 від 14 квітня 2000 р.

При формуванні мінімального набору продуктів харчування враховується їх хімічний склад та енергетична цінність, а також норми фізіологічних потреб, рекомендовані ВООЗ. Цей набір розрахований на

основі норм споживання продуктів харчування для різних категорій населення, розроблених науково-дослідним інститутом харчування МОЗ України на підґрунті методичних розробок щодо фізіологічних потреб, здійснених Ленінградським інститутом гігієни праці ще 1990 року.

Склад споживчого кошика України був затверджений у 1992 р. й відтоді суттєво не переглядався. Цілком очевидно, що методика створення споживчого кошика застаріла. Таким чином, набір продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг, що складає теперішній споживчий кошик, можна вважати нелегітимним. Норми і рівень споживання представлені у табл. 1.

Таблиця 1

Норми і рівень споживання продуктів харчування населенням України, кг на рік

Продукти	Раціональні норми споживання, рекомендовані Українським НДІ гігієни харчування МОЗ	Споживчий кошик	Різниця, у %
М'ясо та м'ясопродукти (у перерахунку на м'ясо, вкл. сало й субпродукти)	83	53	36,1
Молоко та молочні продукти (у перерахунку на молоко)	380	148,5	60,9
Яйця (шт.)	290	220	24,1
Риба та рибопродукти	20	13	35
Цукор, кондитерські вироби	38	37	2,6
Олія рослинна всіх видів	13	7,1	45,4
Картопля	124	95	23,4
Городина та баштанні культури	161	110	31,7
Фрукти, ягоди та виноград	90	64	28,9
Хлібні продукти (хліб, макаронні вироби в перерахунку на борошно, крупа, бобові)	101	123,4	22,2 (більше від норми)

Перегляд споживчого набору товарів (послуг), представлених для розрахунку індексу споживчих цін, мали місце у 2005 та 2007 рр., причому тільки внаслідок останнього перегляду товарів та послуг у споживчому кошику з'явилися послуги мобільного зв'язку, кабельного телебачення, Інтернету тощо. Це призводить до того, що структура споживання, що відображається в індексі інфляції, не встигає за змінами уявлень про мінімально необхідні стандарти витрат на життя.

Споживчий кошик в Україні характеризується чотирма недоліками, які впливають на прожитковий мінімум:

1. Вміст споживчого кошику був затверджений 14.04.2000 р. і жодного разу не переглядався. Хоча, згідно Закону України «Про прожитковий мінімум», набори продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг для основних соціальних і демографічних груп населення мають переглядатися не рідше одного разу на п'ять років [6]. Як наслідок, склад споживчого кошику не задовольняє мінімальні потреби людини:

- у частині набору продовольчих товарів спостерігається невідповідність медичним нормам споживання продуктів харчування, що рекомендовані Українським НДІ гігієни харчування МОЗ. За всіма основними категоріями продовольчих товарів, окрім хлібних продуктів, є значне заниження норм споживання (до 61 % для молока та молочних продуктів). Відтак це впливає на вартість прожиткового мінімуму та суперечить його змісту – забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я (ст. 1 Закону України «Про прожитковий мінімум»);

Варто відмітити, що і у 2010 р. була спроба переглянути споживчий кошик. Про це йдеться в генеральній угоді, підписаній Кабміном з профспілками і роботодавцями: «Внести протягом грудня 2010 р. на розгляд Кабінету Міністрів України відпрацьовані експертною комісією поновлені набори продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг для основних соціальних і демографічних груп населення для визначення прожиткового мінімуму», - йдеться в пункті 4.16 зобов'язань Кабміну в розділі «Соціальний захист працівників». Кабмін також зобов'язується щорічно до 1 серпня визначати розмір прожиткового мінімуму на подальший рік за участі і узгодженні з профспілками і роботодавцями.

Наступна спроба була вже у 2012 році. Тим не менш, поки ситуація не збирається поліпшуватися, країна бореться з кризою, а цифри мінімальних зарплат чарівним чином не виростають в десять разів,

українці не втрачають рівноваги і вигадують унікальні способи прожити мінімально витратно і максимально вигідно. Як повідомлялося, у лютому 2012 року тодішній віце-прем'єр-міністр міністр соціальної політики Сергій Тігіпко заявляв про намір прискорити рішення питання про перегляд споживчого кошика.

Споживчий кошик, що складається з 335 компонентів, не переглядався в Україні з 2000 р., у той час як законодавством передбачається його перегляд кожні 5 років.

Поняття споживчого кошика існує у багатьох країнах світу. Ціна і національні особливості споживчого кошика в кожній країні свої: споживчий кошик американця нараховує 300 продуктів і послуг, француз – 250, англійця – 350, німця – 475. Український споживчий кошик нещодавно був розширений до 297 найменувань продуктів.

У США особливе місце серед споживчих бюджетів займає бюджет Геллера, що характеризує «загальноприйнятий рівень життя», заснований на наборі тих товарів та послуг, які громадська думка вважає в даний час необхідними для здорового і досить комфортного життя. Тому розміри цього бюджету істотно перевищують середній рівень споживання країни.

Раціональний споживчий бюджет відображає споживання товарів і послуг, забезпеченість предметами культурно-побутового та господарського призначення у відповідності з науково обґрунтованими нормами та нормативами задоволення раціональних (розумних) потреб людини.

Такою може бути наступна структура: продукти харчування не повинні перевищувати 30%, непродовольчі товари – 47% (із них тканини, одяг, взуття – 20%; меблі, предмети культури і побуту – 18%; інші товари – 9%) і всі послуги – 23%. Фактична структура споживання населення далека від раціональної.

Відповідно до Закону України Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» № 1165-VII від 27.03.2014 р. збільшення прожиткового мінімуму не передбачається. Стаття 7 цього Закону передбачає встановлення у 2014 р. прожиткового мінімуму на одну особу в розрахунку на місяць у розмірі 1176 гривень та для тих, хто відноситься до основних соціальних і демографічних груп населення:

- дітей віком до 6 років – 1032 гривні;
- дітей віком від 6 до 18 років – 1286 гривень;
- працездатних осіб – 1218 гривень;

осіб, які втратили працездатність, – 949 гривень.

А у відповідності з прожитковим мінімумом встановити у 2014 р. мінімальну заробітну плату: у місячному розмірі – 1218 грн.; у погодинному розмірі – 7,3 грн. [7, ст. 8].

Як бачимо, ситуація з встановлення соціальних стандартів бажає кращого. Динаміка зросту споживчих цін значно випереджає доходи населення. В сучасних умовах господарювання, і передусім політичних умов, коли, нажаль, всі Державні інституції «не працюють», говорити про найближче поліпшення ситуації з переглядом соціальних стандартів, а також споживчого кошику який є базою розрахунків не є можливим.

Література

1. Постанова Президії Федерації професійних спілок України «Про заходи з нагоди відзначення у 2013 році Всесвітнього дня соціальної справедливості» від 11.12.2012 м. Київ № П-15-7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fpsu.org.ua/component/content/article/142-den-socialnoi-spravedlivosti/602-zahodysoacsprav-2>.
2. Інформація про стан забезпечення соціальної справедливості в Україні. Додаток до Постанови Президії Федерації професійних спілок України від 11.12.2012 м. Київ № П-15-7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fpsu.org.ua/component/content/article/142-den-socialnoi-spravedlivosti/602-zahodysoacsprav-2>.
3. Виступи на розширеному засіданні Кабінету Міністрів України від 27.02.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :// http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246100067.
4. Законопроект № 6565 від 22.06.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=6565&skl=7.
5. Законопроект № 2250 від 08.02.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45714.
6. Пункт 1 статті 3 Закону України «Про прожитковий мінімум» в редакції від 09.12.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/966-14>.
7. Закон України № 1165-VII от 27.03.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1165-18/paran22#n22>